

et de tota Litera (Carreras Candi, *Misc.Hist.Cat.* II, 511); 1279 i 1282: *Sti. Stephani de Litera* (*Rationes Decim.* I, 119); 1300: «quod Rippacurcie et Litera usque ad clamorem de Almacellis, sint de regno Aragonum» (Carreras Candi, *Misc.Hist.Cat.* II, 120).

ETIM. Repetim el que ja vam exposar en *E.T.C.* II, 122-123. L'etimologia del nom de comarca *Llitera* és obscura. L'ús popular actual el confina a la part plana de la comarca d'aquest nom, és a dir, des dels nuclis urbans de Tamarit i d'Albelda cap al sud, i n'exclou no sols els termes de Castellonroi, el Campell i els altres més septentrionals, sinó àdhuc Sant Esteve, tots els quals es troben ja entre muntanyes més o menys poblades de vegetació; el meu informant de Sant Esteve de Llitera, home intelligent i relativament culte, no vacil·lava a afirmar que el seu poble ja no pertanyia a aquesta comarca.

Importa notar, d'altra banda, les partides dels termes de Seròs, Aitona i Fraga situades, ja que no en muntanyes, sí almenys en un altiplà pedregós i amb molt poca vegetació arbustiva, i gens d'arbòria, duen tradicionalment el nom de *les Lliteres* o *la Lleitera* (aquesta última és la forma usada a Fraga).

Sembla, doncs, que en el concepte popular *Llitera* és una terra plana i pobra en vegetació espontània. Que el nom s'ha usat també en terres pròpiament aragoneses (ultra Binéfar i algun altre poble contigu de llengua aragonesa, que tradicionalment s'han englobat dins la nosta comarca de Llitera), ho indica el *Barranco de Literola* del terme de Saünc (vall de Benasc).

Les aparences, per tant, serien d'un antic terme genèric, com els de *sarda*, *sardera* o *sas*, que s'apliquen, en el Pla de Lleida, a terres de caràcter semblant. Tal com aquests semblen ésser pre-romans, també ho podria ser *Llitera*. Ací, però, els aires són més romànics. I bé pot ser que la forma *Lleitera* sigui la primitiva, donat el caràcter molt conservador del parlar de Fraga, encara que la inicial *Lit-* es documenta en el segle XII i ja en els anys 1094, 1163 i els 1170, car la documentació medieval d'aquest nom és més aviat escassa (*Tamarit*, la documentació del qual és ja molt copiosa a l'Edat Mitjana, hi apareix sempre sense el determinatiu *Llitera*); posada entre les dues palatals *ll* i *i*, la *e* àtona pogué desaparèixer ben fàcilment.

Potser, doncs, un deriv. de LACTE? Al·lusiu, sigui a l'abundor de lletatreses (planta anomenada precisament *lleiteres* en aquestes comarques), sigui a les moltes cabres lleteres que hi pasturen. Car és sabut que *lleit* és la forma ribagorçana del mot *llet*.

PARÒNIM. *Litéro* pda. del te. de Castalla (XXXV, 180.6). J.C. i J.F.C.

LLITERÀ

Poble del municipi de Viacamp i *Lliterà* (Baixa Ribagorça), situat al vessant septentrional del Montsec d'Estall

PRON MOD. Coromines va oir *fitirá* a Corça (xv, 190), Casserres (xvi, 118), Tolba (xvi, 163) i Cardet (xiii, 170) i *fiterà* en un parell d'ocasions en les enquestes de 1956.

DOC.ANT. 1163: *Lliterà* (?) (Miret, *TemplH*, 98); 1289: *comanador de Litera* (*BABL* vi, 62); 1620: *Litera* (*But.Ass.Exc.C.* xi, 124).

HOMÒNIMS I PARÒNIMS

Riu Lliterà, afluent, per la dreta, de la Tet. Hi desemboca a ponent de Prada de Conflent.

DOCUMENTACIÓ ANT.: 865: *riuo Literano* (Alart, *Bull.Soc.Agr.Pyr.Or.xx*, 349); 948: *in valle Confluente super ripam fluminis quae vocant Litterano* (Abadal, *Eixalada*, 174); 953: *juxta fluvium Litterano* (Abadal, *Eixalada*, 181); 955: *flumen Literano* (Alart, *Cart.*, 20); 957: *fluvium Literani* (Abadal, *Eixalada*, 183); 959: *aqua Literano* (Alart, *ibid.* 22); 968: *fluvium Litteranum* (*Hist. Lgd.*, 258).

Riera de Litrà o *de les Graus*, afluent, per l'esquerra, del riu Foix. Neix a les serres de Font-rubí i l'Avellà i desemboca al Foix en el terme dels Monjos (Alt Penedès).

Lletrans, NL antic del terme de Vic. Apareix documentat l'any 1261: *in ipso campo de Letrans extra portale de Mayolis* (Carreras Candi, *Misc.Hist.Cat.* II, 364).

Llitrà, cognom documentat a Eivissa (*BDLC* XII, 1921, p. 59). *Pere de Llitrà* fou notari de Palma de Mallorca en el segle XV (JMBover, *BiEBal.*, 620). En forma femenina els *Llibres de Vàlues de Castelló de la Plana* recullen *Na Litrana* a. 1371 i també *Domingo Litra* a. 1468 (comunicació de Sánchez Gozalvo).

ETIM. Com argumentàvem en *E.T.C.* II 102-103, sembla tractar-se de NLL derivats en -ANUM del NP germ. freqüentíssim LIUTHARI (Förstemann, 1043-44). Aquest nom degué ésser molt corrent a Catalunya, car a això es deu el fet que el nom del rei franc HLOTHARI (que de fet no té relació etimològica amb l'anterior) aparegui deformat gairebé sempre en *Letarius* (Abadal, *Pallars i Rib.*, 211) o *Leu(c)tarius* (*ibid.*, *passim*). La reducció del diftong IU a *e* o *i* és normal en els germanismes. Aebischer i Skok han assenyalat altres noms en -ANUM derivats de NPP germànics, pel fet que aquests són nombrosos en el Sud de França (Skok §§616-49) no sols en el Nord.

La gran repetició dels casos, però, i el fet d'aplicar-se dos d'ells a un riu, fan dubtar que siguin noms de pagus en -ANUM, majorment tractant-se del